

MEZEY BARNA

Adalékok a bírói szerepfelfogáshoz

A KÚRIA ÉS ELNÖKEI

I–III. kötet, Budapest, HVG-Orac, 2014–2015

Talán túlzás volt Mendelényi László állítása, hogy tudniillik hazánkban „*a Kúriában olyan legfelsőbb bírósága van, amely, ha nem is zavartalanul, megszakítás nélkül, de állandó jogi folytonosság mellett immár közel egy évezrede működik*”,¹ de Darák Péter döntése, hogy mégis citálja Mendelényit, fontos üzenetet hordoz. A történelemre mutat, annak jelentőségére az identitás meghatározásában. A bírói hivatás (legyen az pusztá felhatalmazottság, hatalomgyakorlási módszer vagy szakma) a történelem kezdeteitől kíséri az emberi társadalmat. Hagyományait, szimbólumait, processzusait évezredek formálták, öntudatát tradíciók alapozzák. Ahogyan az eredetileg is sorozatnak tervezett életrajzgyűjtemény első kötetének bevezetőjében fogalmazott a Kúria jelenlegi elnöke: „*rengeteg erőt ad a napi munkánkhoz annak tudata, hogy a törvények általánossága és az esetek konkrétsága között feszülő ellentmondásra, a jogértelmezés és a jogalkalmazás elhatárolása vagy éppen a helyes bírói szerepfelfogás kérdéseire elődeink is keresték a megnyugtató válaszokat*”.²

A sorozat szerkesztője Mendelényinél konkrétabb koncepciót fogalmazott meg. A jogtörténet-tudomány által általánosan elfogadott kezdetet, III. Károly 1723. évi bírósági reformját jelölte meg kiindulópontnak. Az 1723. évi törvények, amelyek először adják a felsőbb bíróságok átfogó szabályozását, első ízben definiálták a Hétszemélyes Táblát és a Királyi Táblát egységes felsőbb bírósággént, rögzítették hatásköreit, s állandósították működését.³ A királyi *curiával* kezdetektől kapcsolatban álló központi ítélezés XVIII. századi fordulata a két tábla együttesére épített törvénykezési fórumnak juttatta a *Curia* nevet. Ezért – függetlenül a különféle vonalakon különböző időkg visszavezethető előzmé-

nyek változatos történetétől – megalapozott az 1723-hoz kötött kezdés.

A kötetek egybeállításának fő szempontja a meghatározó szerepet betöltő elnökök pályáivének ábrázolása. A cím is utal azonban arra (*A Kúria és elnökei*), hogy alkalmanként külön tanulmányokban, olykor a bírák életrajzának mellékvonalaként a felsőbb bíróság helyzetének változásait is figyelemmel kísérhesse az olvasó. A Magyar Nemzeti levéltár és a Kúria között 2012-től fennálló együttműködés keretében meginduló felsőbb bírósági iratanyag feltárásának jelentős szerepe volt a kötetek tanulmányainak megalapozásában. Levéltárosok (GAÁLNÉ BARCS Eszter, KATONA Klára, KULCSÁR Krisztina, MIKÓ Zsuzsanna, TUZA Csilla), történészek (GARADNAI Zoltán, ZINNER Tibor), jogtörténészek (BÓDINÉ BELIZNAI Kinga, KAHLER Frigyes) jegyzik az életrajzokat, illetve az elemző esszéket. Vannak tanulmányok, amelyek kifejezetten a sorozat számára készültek, s vannak, amelyek konferenciákon elhangzott előadások szerkesztett változatai. Az életutakat taglaló írások között arányosságot vagy egyensúlyt keresni hiábavaló. Akad, akinek harmadkönyvnyi terjedelem jutott, másnak egy lábjegyzetnyi információ. De jól van ez így: részben a jelentőség, az egyéniségek közötti különbségek, a személyiségből eredő üzenetek más-más súlya, a szerkesztő értékítélete, a működés hátterében zajló események kitapinthatósága indokolja a mennyiségbéli hullámzást.

1. MENDELÉNYI László: A magyar Királyi Curia. *Jogállam*, 1929. november/december, 18.

2. DARÁK Péter: Tisztelt Olvasó! In BÓDINÉ BELIZNAI Kinga (szerk.): *A Kúria és elnökei I. Bibliotheca Curiae*. Budapest, HVG-Orac, 2014. 7.

3. BÓNIS György: *A bírósági szervezet megújítása III. Károly korában. Systematica Commissio*. Értekezések Eckhart Ferenc Jogtörténeti Szemináriumából, 5. Budapest, 1935.

Izgalmas és tanulságos olvasmány a Hétszemélyes Tábla, a Kúria, illetve a Legfelsőbb Bíróság elnökeivé válók életpályájának értékelése. Mikor, milyen érdemekért, hogyan juthatott valaki a legfelsőbb bírói fórum elnöki székének birtokába? Mit kellett adott korszakban ezért teljesíteni, milyen elvárásoknak kellett eleget tenni, s mekkora szerepe volt ebben a szakmaiságnak, az elismertségnek, és mekkora a politikai szolgálatteltenek? Mennyiben volt jelentősége a társadalmi állásnak, a rangnak, a politikai elköteleződésnek (alkalmasint személyi kapcsolatoknak), s milyen súlya volt a jogi pályafutás bizonyítékainak, a szakmai előéletnek? Néha kiszámítható, tervezett utakról olvashatunk, máskor fantasztikus karrierokról.

A politikai karrierekben nélkülözhetetlen szerepe volt a családi kapcsolatoknak. Fekete György édesapja, a Rákóczi-szabadságharcban aktív szerepet vállaló Veszprém vármegyei főszolgabíró a Bessenyei, az Esterházy és Pálffy családokkal ápolt jó kapcsolatainak köszönhetke kegyelemben részesítését, birtokai visszanyerését és helytartótanács tanácsosi pozícióját, mely kinyitotta a lehetőséget fia előtt. De a később jelentős politikai sikerekkel büszkélkedő ifjabb Fekete György is sokat köszönhetett pozsonyi kapcsolatainak, barátságának Esterházy Ferencsel és Pálffy Miklóssal. Miként Niczky György királyi jogügyigazgató leányával, Annával kötött házasságának. Ezek a kapcsolatok lehetővé tették vármegyei karrierjét, országgyűlési követté választását, kancelláriai szerepvállalását. Személynöknek is a kancellária jelölte, s ezen az úton nyerte el az uralkodónó bizalmát is. Igaztalanok lennénk persze, ha nem szólnánk rendkívüli műveltségéről, öt beszélt nyelvről, tudományokban jártasságáról, ahogyan a korabeli történetíró látta: „hihetetlen szellemi képességeiről” és „átfogó ismereteiről”. Ezután viszont bizonyítani kellett. És a trón szolgálatában az 1751. évi országgyűlésen nyújtott teljesítményével az adómegajánlás elfogadtatása körül elévülhetetlen érdemeket szerzett. Nem véletlenül jutott neki a valódi titkos tanácsosi cím, s miután az 1764–1765. évi országgyűlésen is az udvar számára kedvező döntéseket sikerült kieszközölnie a rendeknél, aligha csodálható országbírói kinevezése. Vármegyei nemesből így lett Mária Terézia bizalmi tanácsadója, az ország második legjelentősebb méltósága, a nádor helyettese, vagyis másodelnök a Hétszemélyes Tábla élén.⁴

Albert Kázmér szász herceg Mária Krisztina főhercegnőt, az uralkodónó kedvenc leányát vette feleségül, s így nyerte el 1765-ben az elhalálozott Batthyány Lajos nádor pozícióját kinevezett királyi helytartóként, amelylyel együtt járt a Hétszemélyes Tábla elnöki tiszte is. Ezt addig viselhette, amíg nem döntött úgy, hogy továbblép:

1780-ban megnyílt előtte a németalföldi kormányzói és helytartói tisztség, így benyújtotta lemondását az uralkodónak magyar pozícióira vonatkozóan. Helyismeretének hiányát a segítségére rendelt szakértők támogatása pótolta: eligazodását Niczky Kristóf kancelláriai tisztségviselő, utóbb udvari kancellár, Batthyány József kalocsai érsek, Majthényi Károly alhelytartó, Vörös Antal helytartói ítélőmester segítette. Nem megalapozatlan tehát a megállapítás, hogy számára a „szerep elsősorban reprezentatív volt”.⁵

Ifjabb Mailáth György is jó pozícióból indult: apja országbíró, a család tekintélye folytán alig múlt 19 éves, amikor Baranya vármegye tiszteletbeli főjegyzőjének nevezte ki a főispán. Egy évre rá országgyűlési követ és másodalispán, 1842-ben a vármegye első alispánja. A hagyományosan konzervatív famíliában szocializálódott nemes kormánypártisága bizonyítékokat nyert a liberálisokkal folytatott politikai küzdelmekben, 1845-ben nem véletlenül nevezte ki az uralkodó főispáni helytartónak, 1847-től főispánnak. A kormánynak tett szolgálatai megalapozták az uralkodó és a császári adminisztráció bizalmát. (A szabadságharcban császári biztos a vármegyében, a megszállás alatt az ókonzervatív tábor vezéralakja, az októberi diploma egyik kidolgozója, a Reichsrat tagja; a császári elismerés jegyeként 1860-ban tárnokmester és belső titkos tanácsos, az 1861. évi országgyűlés főrendi házának másodelnöke.) A kormányzati megbízások egyre szaporodtak: magyar királyi udvari főkancellár, a főrendiház elnöke, 1867-ben már országbíró, s mint ilyen, a Kúria elnöke. A legfelsőbb bíróság átszervezését követően a Kúria Semmítőszéki Osztályának elnöke, 1881-ig. Utóbb még az újraegyesített Kúria elnöke. Mailáth útja a kúriai elnöki székig egy töretlen kormánypárti hűségen és következetes uralkodói szolgálaton nyugodó pályáiv csúcspontja lett.⁶

Perczel Bélának „nem volt élethivatása, hogy kezdettől fogva élete végéig a jog gyakorlatával foglalkozott volna”. Jellemző bizonyossága ennek, hogy amikor az 1869. évi 4. törvénycikk deklarálta a bírói hivatás és a képviselői stallum összeférhetetlenségét, Perczel inkább a bírói székről mondott le. A „dinasztikus érzelmű és arisztokratikus hajlamú”, konzervatív, de hazafias neveltetés biz-

4. TUZA Csilla: Galánthai Fekete György pályafutása (1711–1788). In BÓDINÉ (szerk.): *A Kúria és elnökei I.*, i. m. 9.

5. KULCSÁR Krisztina: Idegenként a Hétszemélyes Tábla élén: Albert szász-tescheni herceg elnöksége (1766–1781). In BÓDINÉ (szerk.): *A Kúria és elnökei I.*, i. m. 17.

6. BÓDINÉ BELIZNAI Kinga: Római fő Justitia székében. Székelyi (ifj.) Majláth György pályája (1818–1888). In BÓDINÉ (szerk.): *A Kúria és elnökei I.*, i. m. 33.

tosította számára a helyet előbb Tolna vármegye tisztikarában, majd az országgyűlési képviselőségben, utóbb a kormányzatban. 29 évesen vármegyei másodalispán, 1849-től első alispán. 1860-ban helytartótanácsi tanácsos, 1865 és 1878 között országgyűlési képviselő, a Deák-párt elnöke és képviselőházi elnök (időközben rövid ideig királyi táblai bíró). 1875-től 1878-ig több kormány igazságügy-minisztere. A miniszteri bársonyszékből egyenes út vezetett a Kúria Semmítőszékének alelnökségéhez, majd a kúriai másodelnöki posztra, hogy Mailáth meggyilkolása után négy esztendeig a legfelső fórum elnökeként tevékenykedjen.⁷

A Vas vármegyei nemesi családból indult, „*Deák Ferencz és Horváth Boldizsár iskolájához*” csatlakozott, hagyományos jogi pályát befutott Szabó Miklós ügyvédként kezdett 1842-ben, 1845-ben kancelláriai fogalmazó gyakornok, 1848-ban Esterházy Pál, a király személye körüli miniszter magántitkára. A szabadságharc után több jelentős főúri család jogtanácsosa (ügyésze) lett. 1867-től országgyűlési képviselő és igazságügyi államtitkár. Perczellel ellentétes ambícióit jelzi, hogy ő a többször felkínált miniszteri pozíciót utasította vissza, képviselőségéről mondott le, szemben a bírói stallumokkal (a Hétszemélyes Tábla bírója, a Kúria tanácselnöke), melyeket addig nem kellett elfoglalnia, míg közigazgatási feladatát teljesítette. 1870-ben iktatták be pesti ítélőtáblai elnöknek, 1884-től kúriai másodelnök, 1888-tól a Kúria elnöke lett.⁸

Rövid elnökség jutott Oberschall Adolfnak, aki másodelnökből 1906-ban lépett előre, és kapta meg az elnöki kinevezését, azonban 1908-ban elhunyt.⁹ A Liptó megyei hivatalnoksaládban született Oberschall Selmebányán és a pozsonyi jogakadémián végezte tanulmányait, ügyvédi vizsgát Budapesten tett. 1870-ig ügyvédkedett, 1872-ig a pesti királyi ítélőtábla pótbírója, 1879-ig rendes bírója. Majd a Kúriára rendelték, 1885-től kúriai bíró. Egy évre rá a marosvásárhelyi tábla elnöke. 1890-ben a kolozsvári ítélőtábla felállításának miniszteri biztosa, következő évtől elnöke, egészen 1894-ig. Hat évig kúriai tanácselnök, majd 1901 és 1904 között a budapesti királyi ítélőtábla elnöke. 1904-ben nyerte el a Kúria másodelnöki tisztségét, s mint ilyen, a büntető igazságszolgáltatás gondozásának feladatát. Beiktatása alkalmával jelezte is, hogy „*szegény tőkét hozok magammal*” a büntetőzónába. Feladatát kiválóan látta el, mert – mint méltatója írta róla – személyisége „*sajátságosan egyesíti magában Mailáth imponáló egyéniségét Csemegi nagy tudásával*”. Végül is sikerült feloldania a büntetőbíráskodás formalizmusának és a bírói fegyelmi jog következetes alkalmazásának problémáját. Élete a magyar jogszolgáltatás szolgálatában telt. Ha kellett, messze vidéken ítélkezett, ha kellett, bíróságot szervezett, ha úgy

hozta a sors, a Kúrián ítélkezett, máskor ítélőtáblák elnökeként teljesítette feladatát.

Günther Antal 1909. szeptember 23-án lemondott igazságügyi miniszteri pozíciójáról. Az uralkodó néhány napra rá kinevezte a Kúria elnökévé.¹⁰ Feladatát 1920-ig látta el. Életútja nem mindennapi. Még joghallgató korában lett gyorsíró, így az országgyűlés szolgálattevője, s ezt a tevékenységét 1875-ben szerzett jogi oklevele birtokában is folytatta, egészen 1894-ig. Ezzel párhuzamosan hírlapíróként is tevékenykedett: 1875-től két évtizedig a *Pesti Napló* munkatársa, ahol kérlelhetetlen szigorral kritizálta a bírósági rendszert, a bírói függetlenség buktatóit, a bírói hivatást félreértelmezőket. Az 1879. évi jogászgyűlésen terjedelmes szakvéleményt adott a bírói kinevezésekről és az előléptetésekről. A kormánypárt képviselőjében érdemeket szerzett a választási kampányokban, 1901-ben képviselőházi mandátumhoz jutott, a képviselőház igazságügyi bizottságának tagja volt. Az 1906-os Wekerle-kabinet államtitkára, majd minisztere lett. Emlékezetes jogi fordulatok életének inkább ehhez a szakaszához kötődnek, így az 1907. évi sajtóankéthoz, az 1907. évi Jogászgyűléshez, a polgári perrendtartásról szóló törvényjavaslathoz, a büntetőnovellához, az első nemzetközi párbajellenes kongresszushoz, a végrehajtásról szóló törvény novellájához, a Nemzetközi Büntetőjogi Egyesület budapesti tanácskozásához, a márianosztrai fegyház jubileumához, az országos patronázskongresszushoz. Elnöki kinevezését „nem fogadta osztatlan öröm és lelkesedés”. Kritikusai kifogásként fogalmazták meg, hogy politikai-kormányzati karrierje alapozta meg a stallumot, nem tartozott a bírói rendhez. Szolgálati idejét kisebb-nagyobb bírálatok, híresztelések, olykor botrányok kísérték (miként az 1908. évi vesztegetési ügy).

A *Kúria és elnökei* második kötetének tengelyében két terjedelmes életrajz, két életpálya áll. A világháborúk közötti Magyarország legfelsőbb ítélkezését meghatározó két jogász egyéniségéé: Juhász Andoré¹¹ és Töreky Gézáé. Juhász a magyar középosztály hagyományait ápoló kassai jogászcsalád gyermekeként látta meg a napvilágot.

7. BÓDINÉ BELIZNAI Kinga: Perczel Béla (1819–1888). In BÓDINÉ (szerk.): *A Kúria és elnökei I.*, i. m. 65.

8. BÓDINÉ BELIZNAI Kinga: Szabó Miklós életútja (1821–1907). In BÓDINÉ (szerk.): *A Kúria és elnökei I.*, i. m. 83.

9. BÓDINÉ BELIZNAI Kinga: „Modern fej és hihetetlenül nagy, korszerű tudás” – Oberschall Adolf életútja (1839–1908). In BÓDINÉ BELIZNAI Kinga (szerk.): *A Kúria és elnökei III. Bibliotheca Curiae*. Budapest, HVG-Orac, 2015. 11.

10. BÓDINÉ BELIZNAI Kinga: Günther Antal, a „szürke ember”? (1874–1920). In BÓDINÉ (szerk.): *A Kúria és elnökei III.*, i. m. 46.

A kassai jogakadémián és a budapesti tudományegyetemen végezte tanulmányait, majd szerzett jogi doktorátust. Ügyvédi irodában kezdte meg pályáját, 1886-ban a kassai törvényszék joggyakornoka, 1888-ban járásbírói aljegyző, 1890-ben már jegyző a miskolci királyi törvényszéken, 1901-től a kassai királyi ítélőtábla bírása lett. 1911 és 1915 között a budapesti királyi törvényszék elnöke, majd tíz esztendő telt el a budapesti királyi ítélőtábla élén. 1925-ben nevezték ki a Kúria elnökévé, ahol megint csak egy évtizedet töltött el. Juhász Andor bírói hitvallása, tudományos működése, jogalkotásban tanúsított különleges aktivitása a legjelentősebb elnökök egyikévé avatta.

Juhász Andor és Töreky Géza¹² életét és gondolkodását egyaránt befolyásolta az a történelmi sorsfordulat, mely az Osztrák–Magyar Monarchiát a világháború kataklizmájába vezette, a magyar alkotmányosságot a forradalmak vérzivatarain át a trianoni trauma és a megcsönkített állami keretek közé terelte. Töreky filozófiájának központi eleme lett a jogfolytonosság szolgálata, a tradicionális magyar politikai elit védelme. 1896-ban nevezték ki törvényszéki joggyakornokká, 1900-ban alügyész lett, 1903-tól berendelt ügyészként (1907-től törvényszéki bíróként) az igazságügyi minisztérium munkatársa. 1915-ben kapta meg kinevezését a Budapesti Királyi Ítélőtáblához, majd 1921-ben a Kúriához. 1926 novemberében lett a büntető törvényszék elnöke. Itt szerezte meg a radikális mozgalmak szemében rettegett hírnevét, miután „osztályharcot” hirdetett a szélsőségek ellen. Nevéhez számos legendás bal- és jobboldali büntetőper fűződik. Könyörtelen harcát 1934-től a Kúria másodelnökeként, 1937-től elnökeként folytathatta. 1944-ben vonult nyugalomba, ám a nyilas hatóságok hamarosan letartóztatták, a kommunisták háborús bűnösöként üldözték. Emigrációban hunyt el, 1961-ben.

A Máramaros vármegyei Szemák Jenő elnöksége is már a XX. század történelméhez tartozik.¹³ Ő maga Kolozsvárott szerzett jogtudori oklevelet. Ügyvédi vizsgát 1913-ban tett, Máramarosszigeten ügyvédi gyakorlatot folytatott, tanított a jogakadémián, rövid ideig városi rendőrkapitányi feladatot is ellátott. 1920-ban a román hatóságok kiutasították, így Budapesten folytatta a bírói gyakorlatot, majd a Budapesti Büntető Törvényszék bírása lett, 1925-től tanácselnök. 1937-től másodelnök, 1938-tól másodelnökként, 1939-től kinevezett elnökként vezette a bíróságot. 1944-ig élt kinevezése, akkor a nemzetvezető az igazságügyi tárca javaslatára kinevezte a Kúria elnökévé. Elnöksége 1944. november 11-től december 5-ig tartott, amikor (legalábbis utóda, Kerekess István szerint) a Kúria megszüntette működését. November 13-án a kormány Szemákot arra utasította, hogy Sopronban folytassák az ítélőtevékenységet. A soproni

tevékenységnek halvány nyomai vannak, február 28-án már a Németországba történő áttelepítéséről szólnak az iratok. 1948. május 29-én a Budapesti Népbíróság dr. Pálosi Béla vezette tanácsa háborús bűntett elkövetése miatt Szemák Jenőt 15 év fegyházbüntetésre és vagyonelkobzásra ítélte. Szemák élete végéig emigrációban élt.

Igazi karrier volt Kerekess Istváné.¹⁴ Nyíregyházi cipészcsaládból jutott a legfelsőbb bírói székbe. Életpályája a bírói hivatás mentén haladt: az egri érseki joglíceumban tanult jogot 1896 és 1899 között, 1902-től törvényszéki joggyakornok, majd aljegyző a nyíregyházi törvényszéken, 1902-ban szerzett doktorátust, 1906-ban tett bírói szakvizsgát. 1908-tól Kisvárdán járásbírói albíró, majd a debreceni ítélőtáblán ítélkezett. 1917-től az ítélőtábla elnöki titkára, 1921-től királyi ítélőtáblai bíró, 1928-tól kúriai bíró, 1941-től tanácselnök, 1945-től a Kúria elnöke. 1949-ben vonult nyugalomba, 1954-ben letartóztatták, 1958-ban szabadult, 1996-ban érte a halál. Embert próbáló időkben volt elnök, de elismert teljesítménye ellenére sem kerülhette el a kor politikai megtorlást hullámát.

Az 1949 januárjában nyugdíjba vonuló Kerekess Istvánt Somogyi Ödön váltotta, aki másodelnökként irányította a Kúriát. Ez utóbbi Kúriára kerülését (1945) és másodelnöki kinevezését (1947) egyaránt szociáldemokrata múltja és Ries István igazságügy-miniszterhez fűződő fegyverbarátsága alapozta meg. Az 1930 óta munkaügyi perekben és politikai büntetőeljárásokban védőügyvédként szereplő Somogyi mindenféle bírói tapasztalat nélkülözött, de ezen átsegítette a szociáldemokrata párt támogatása. Amely támogatás 1949-re teherré érett, s aminek következtében elnöki kinevezése is elmaradt. A politikai légkör megváltozására pedig kitűnő illusztráció Ries István hangsúlyváltása. Ries 1945-ben még úgy vélekedett, hogy „Nem tartom kívánatosnak, hogy a bíró politizáljon”. 1949 november 18-án, a Legfelsőbb Bíróság alakuló ülésén pedig leszögezte, hogy „A bíróság működése igenis politikai működés és mindig is az volt”.¹⁵

11. BÓDINÉ BELIZNAI Kinga: 150 éve született Juhász Andor (1864–1941). In BÓDINÉ BELIZNAI Kinga (szerk.): *A Kúria és elnökei II. Bibliotheca Curiae*. Budapest, HVG-Orac, 2015. 9.

12. ZINNER Tibor: Dr. Töreky Géza, a mindenkori hatalom őre? In BÓDINÉ (szerk.): *A Kúria és elnökei II.*, i. m. 57.

13. ZINNER Tibor: A nyilaskeresztesek kúriai elnöke, dr. Szemák Jenő (1887–1971). In BÓDINÉ (szerk.): *A Kúria és elnökei I.*, i. m. 99.

14. ZINNER Tibor: Debreceni bíróból kúriai elnök. Adalékok dr. Kerekess István életútjához (1878–1958). In BÓDINÉ (szerk.): *A Kúria és elnökei I.*, i. m. 155.

15. KATONA Klára: A Kúria működése a második világháború után, a Legfelsőbb Bíróság létrejöttéig (1945–1949). In BÓDINÉ (szerk.): *A Kúria és elnökei I.*, i. m. 144.

A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának első vezetője másodelnökként az a Jankó Péter lett, aki a népbíróági perekben szerzett bizalmat magának a politikai hatalomtól. A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen szerzett jogi diplomát, ezt követően járásbíróként dolgozott, 1940-től a kapesti járásbíró-ságon, 1941 és 1945 között a Pestvidéki Királyi Törvényszéken. 1945 után bíró, tanácsvezető, majd elnök a Budapesti Népbíróságon, tanácsvezető a Szálasi, Endre László, Bakó László, Jaross Andor elleni perekben. 1946-tól szociáldemokrata, majd 1948-tól a kommunista párt tagja. Karrierje csúcsát politikai úton érte el, s az ő esetében is a vele szembe forduló politika lett a végzete.¹⁶

Jankó öngyilkossága után Molnár Erik rövid (1953–1954) és Domokos József hosszabb, kemény feladatokkal megterhelt elnöksége következett (1954–1958 a politikai megtorlások, a statáriális eljárás intézményesült alkalmazásának kora).¹⁷ Szakács Ödön már a konszolidáció embereként kerülhetett a Legfelsőbb Bíróság elnökhelyettesi székébe 1962-ben, hogy 1968-tól 1980-ig elnökként szolgálja a politikát.¹⁸

Az nem kérdéses, hogy a Kúria elnökeivé kinevezettek túlnyomó többsége nagy formátumú egyéniség volt. Galánthai Fekete György kortársa szerint „*hihetetlen szellemi képességekkel megáldott*” ember, Mailáth György olyan tekintéllyel bírt, mely „*egyéni ritka tulajdonainál fogva is környezte, s mely előtt önként meghajolt mindenki*”. Perczel Bélát „*újabb kori törvényalkotásaink legkiválóbbjaként*” tisztelték. A Szabó Miklóst méltató pályatárs így fogalmazott: „*típusa volt az igaz magyar bírónak, a ki teljesen hivatásának él, de sohasem válik rideg bürokratává, mindig megtartja a gyakorlati élet iránti élénk érzékét s bölcs belátását.*” Illusztrációként idézi fel életrajzírója azt a jellegzetes eseményt, amikor 83 évesen benyújtotta nyugdíjazási kérelmét, s kollégái egyhangúan arra próbálták rábírní, hogy vonja vissza. A XX. század változásokat érelett. Ahogyan a politikai meggyőződés és elköteleződés vált a választás alapjává, egyre érdektelenebb lett a valódi szakmai rátermettség, különösen a kiemelkedő jellem.

Az elnökök szakmai felkészültsége többségében nehezen kifogásolható. Galánthai Fekete György „*szokatlanul képzett, átfogó ismeretekkel rendelkezik*”, tanulmányait Győrben, Pozsonyban és a bécsi egyetem jogi karán folytatta. Albert herceg számára Niczky Kristóf készített részletes államismereti útmutatót, beleillesztve a magyar bíróságok leírását.

Mailáth Bécsben bölcsészeti tanult, Pozsonyban jogot. Perczel és Szabó Pesten tettek ügyvédi vizsgát. Szemák a kolozsvári egyetemen szerzett jogi diplomát,

Marosvásárhelyen tette le az ügyvédi szakvizsgát, megfelelő gyakorlattal rendelkezett az ügyvédi, bírói hivatás terén, de belekóstolt a rendészeti praxisba is.

Kerekess István végigjárta a bírói hivatás valamennyi grádicsát. A második világháborút követően, de különösen a proletárdiktatúra rendszerében elenyésztek a gyakorlati igények, a jogászvégtzettség mellett a politikai érdem szerepe vált döntővé.

Galánthai Fekete tudományos munkássága igazolja bírói szerepfelfogásának átgondolását. Szakmai munkái a peres processzusokról, a szakásjog értelmezéséről és alkalmazásáról a tudós bíró képét vetíti elének, tankönyvei az utánpótlást, a jogászképzést támogatták. Elnöki ciklusa rendkívüli szervezőkészséget követelt tőle, erre az időre esett a Kúria szervezeti megerősítése és a Helytartótanács átszervezése is.

Mailáth a bírói testület működését a pontosság, a lelkiismeretesség, a részrehajlatlanság jelzőivel illette. A bírói tiszt függetlenséggel jár együtt: a bíró független a kormányzattól, a közvéleménytől, a rokonsági, baráti, vallási, faji elköteleződésektől is.

Perczel kevés gyakorlati tapasztalattal rendelkezett a bírói pályát illetően, de igazságügy-minisztersége idején szerzett benyomásai és „*engesztelékeny, békés természet*” kedvező irányba vitték a kúriát. A „*nyugalmas munkálkodás embere*” volt, aki kerülvén a nagy konfliktusokat, elnyerte kollégái szeretetét és bizalmát. S így, egy szenvedélyektől korbácsolt politikai környezetben, biztos kézzel vezette a Kúriát.

„*Nincs egyéb célom, mint az, hogy a jogszolgáltatás alaposágára, gyorsaságára, egyöntetűségére minden tehetőségemet, minden gondomat, minden időmet szenteljem*” – mondta beiktatása alkalmával Szabó Miklós. Hite szerint ezzel lehet elnyerni a jogkereső közvélemény bizalmát, amely alapvető jelentőségű a jó bíraskodás megvalósulása szempontjából.

Kerekess István *ars poeticája* egy fölöttébb veszélyes időszakban fogalmazódott meg. 1974-ben hangzott el a beszéd, mely szerint „*jogállamban a személyes szabadságnak a független bírói hatalom oltalmával való biztosítása [...] az állampolgári szabadságnak elsődleges követelménye [...]. A társadalmi béke egyik legfontosabb biztosítója a bíróságok alkotmányos működése.*”

16. GAÁLNÉ BARCS Eszter: A Legfelsőbb Bíróság 1950 után. In BÓDINÉ (szerk.): *A Kúria és elnökei I.*, i. m. 222.

17. MIKÓ Zsuzsa: A Legfelsőbb Bíróság politikai átalakítása (1953–1958). In BÓDINÉ (szerk.): *A Kúria és elnökei II.*, i. m. 183.

18. GARADNAI Zoltán: A konszolidáció embere, avagy az opportunizmus dicsérete? Szakács (Sziebig) Ödön életútja (1912–1983). In BÓDINÉ (szerk.): *A Kúria és elnökei III.*, i. m. 144.

És néhány esztendővel később egyik utóda, Jankó Péter azt mondhatta az MDP legfelsőbb bírósági tagszer-
vezetének gyűlésén, hogy „Minden emberi nyomorúsággal
szemben is a kommunista bíró a legteljesebb szenvedéssel
áll”. Ez a bírói életelv a kor átpolitizált ítélkezésének
világos tükré. Aligha véletlen, hogy a korabeli személy-
zeti anyagokban úgy írnak Jankóról, mint aki „feltétlenül
törekszik a párt irányvonalának érvényesítésére”.

◆

Albert Kázmér elnökségének idejére esett a Hétszemé-
lyes és a Királyi Tábla szervezetének stabilizálása, az ál-
landó székhely megtalálása és rögzítése. Meglehetősen
kényelmetlennek tűnt az elnök szálláshelyén tanácskozó
kúriai gyakorlat. Így került tartós helyére a mai Ferenciek
terén a Szelezky Márton-féle házban, ahonnan II. József
rendeletére költözött a budai várba, a klarisszák egykori
kolostorába, majd a pálos rend pesti rendházába, hogy
végül a XIX. század elején ismét elfoglalja korábbi helyét
a pesti belvárosban.¹⁹ A Kúria strukturális fejlődéséről is
szólnak a tanulmányok. Mailáth György például kétszer
is szerepet vállalt a Kúria szervezeti átalakításában: az
1868. évi 54. törvénycikk által létrehozott két osztályban
működő Kúria megszervezésében és az 1881. évi 59. tör-
vénycikkben foglalt egységes magyar királyi Kúria kiala-
kításában. Közreműködött a kúriai könyvtár megalapi-
tásában. Szabó Miklós nevéhez fűződött az Igazságügyi
Palota átadása 1896. október 20-án.

A Kúria megszüntetéséhez, a Legfelsőbb Bíróság fel-
állításáig vezető évek törvénykezési szervezeti alakulá-
sának közérthető leírását adja a kötetben KATONA Klára
tanulmánya. A népbírósági jog karrierje és felszámolása,
az 1949. évi alkotmány szovjet bírói modelljének intéz-
ményesítése, az ülnöki rendszer kialakítása, a bírói nyug-
díjaztatási rendszer átalakítása, a bírói káderállomány
lecserelése és fiatalítása, a Legfelsőbb Bíróság éltre hívása
tömören körvonalazza az alapozást a proletárdiktatúra
éveire. ZINNER Tibor Kerekessről szóló tanulmánya
részletes adalékokkal szolgál a Kúria belső humánpoli-
tikai változásairól az érintett időszakban. Ezt a fonalat
viszi tovább GAÁL NÉ BARCS Eszter, aki az 1950 utáni
néhány év szervezeti változásaival, személyzeti problé-
maival, a politika és a bírászkodás viszonyával foglalkozik.
MIKÓ Zsuzsa pedig befejezi a körképet, 1958-ig vezetve
a szervezeti fejlődést.

19. KULCSÁR Krisztina: Idegenként a Hétszemélyes Tábla élén: Albert szász-tescheni herceg elnöksége (1766–1781). In BÓDINÉ (szerk.): *A Kúria és elnökei I.*, i. m. 17.

20. Uo.

◆

KULCSÁR Krisztina tanulmánya kisebb részben ismerteti
Albert Kázmér személyes életútját. Inkább foglalkoztatja
a szerzőt a Hétszemélyes Tábla működése, aminek kö-
vetkeztében izgalmas leírást kapunk a törvényszakok
lebonyolításáról a *veni sanctétól* a tárgyalások meghirde-
tésének módjáig, a tanácskozási szokásoktól a jurátus-
nyilvánosságig. A tárgyalások tükrében a Királyi Tábla
és a Hétszemélyes Tábla viszonyáról, a fellebbezési eljá-
rás sajátosságairól, az ügyek előadásáról, a tárgyalások
időtartamáról, az ügghátralékról kapunk információkat.
Akárcsak az egyik legfontosabb fejleményről, a *Planum
Tabulare*, a kúriai döntvénytár összeállításáról és publiká-
lásáról, valamint a *Constitutio Criminalis Theresiana* ma-
gyarországi életbeléptetési kísérletének előkészítéséről.²⁰

Perczel Béla országgyűlési képviselőse idején is,
de leginkább igazságügy-minisztersége alatt tett tanú-
bizonyosságot kodifikációs érzékéről. A kiegyezést követő
évtizedek egyik legjelentősebb kormányzati feladata lett
a polgári átalakulás törvényi rendezése, a rendezetlen és
megöröklött rendi jog felváltása kodifikált joggal. Minisz-
terségéhez köthető a közjegyzői törvény, a kereskedelmi
törvény, a bagatell eljárásról szóló törvény, a büntető
törvénykönyv, a kihágási büntető törvénykönyv meg-
alkotása, a gazda-cseléd viszonyokról, a gyámságról és
gondokságról szóló, a végrendeletekről szóló törvények.
Nevéhez fűződnek a polgári perrendtartás és a végre-
hajtás törvényjavaslatai, a szerzői jog kodifikációjának
kezdeté. Kúriai elnökként ezek gyakorlatba átültetését
vezényelhette, miközben részt vett a bűnvádi perrend-
tartás kodifikációs előkészületeiben is.

1891-ben az országgyűlésben zajlott, nagy visszahan-
got keltő polémiában a bírói és az ügyészi szervezet át-
alakítása kapcsán foglalt állást Szabó Miklós a bírói és az
ügyvédi kar egyenlősége mellett. Helytelenítette a jogi
professziók közötti különbségtételt, s kiállt a bírói szak-
képesítés ügyvédi szintre emelése és a szakképesítések
egyenlősége mellett. (Igaz, e mögött a bírói karba kívül-
ről behozott jogtudorok és ügyvédek magasabb besoro-
lásának veszélye állott.) A XIX. század hetvenes éveiben,
amikor napirendre került a törvénykezési szervezet és
eljárás reformja, olyan alapelveket kellett megszilárdí-
tani, mint a szóbeliség és a közvetlenség princípiuma.
S küzdelmekkel is megismerkedhet a Szabó Miklós élete
iránt érdeklődő olvasó, hiszen Szabó az írásbeli és szóbeli
per rendíthetetlen híveként harcolt a modern polgári
eljárás megteremtéséért.

Szemák Jenő életpályáját és a nyilas állam működé-
sében vállalt szerepét bemutató tanulmányában ZINNER
Tibor meglehetősen adatgazdag, történelmi kitekinté-
sekben is bővelkedő vázlatát adja a politikai pereknek.
Szemák kommunista ügyekben folytatott bírászkodása

a szerzőnek jó ürügy a Rákosi-ellenes vagy a Sallai Imre és Fürst Sándor ügyében lefolytatott büntetőeljárások bekapcsolására és ismertetésére. Néhány kapcsolódó eljárást megismervén az olvasó hű képét kapja a világháború után kibontakozó népbíraskodásnak és népbírói eljárásoknak, amelyek mögött ott dolgozott már a politikai rendőrség, formálódott a koncepció per magyar modellje. (ZINNER a második kötetben élesíti ezt a képet – KAHLER Frigyessel közösen publikált – elemzésében, Sallai és Fürst büntetőügyétől indítva a leírást, amely emléket állít a meghurcolt jogászoknak, gyanúsított, elítélt és eltávolított bírónak és ügyészeknek. A történet fonalát György Kálmán legfőbb ügyész törvényességi óvásáig, a rendszerváltást követő felülvizsgálati eljárásokig vezetik.) KATONA Klára egészíti ki kissé szikárabb tollvonásokkal a történetet, amikor a Kúria néhány éves történetét a népbíróságok történetébe ágyazva igazolja, hogy (kissé paradox) módon a Kúrián csökkent a politikai nyomás. A népbíróságok és a Népbíróságok Országos Tanácsa elfordította a figyelmet a rendes bíróságokról, s a kiépülő diktatórikus gépezet évekig a háborús bűnökkel kezelő népbírói jogba és gyakorlatba mosta bele politikai koncepcióit. 1949-ben eljött a cselekvés ideje: a népbíróságok felszámolása után a rendes bírói gépezetre várt a diktatórikus, majd a statáriális ítélkezés.

Az életrajzokat olvasva meglehetősen egyértelműséggel megállapítható, hogy az uralkodói, illetve a pártpolitika vissza-visszatérően meghatározó szerepet játszott az elnökök kinevezésében. Az uralkodónak, az udvarnak, a kormánynak tett szolgálatok erősen befolyásolták a

döntést. Ez addig nem is tűnik problematikusnak, amíg a kiválasztott a jogászság színe-javából kerül ki. Még ha akadna is nála megfelelőbb, de mindenképpen szakmailag elismert és érdemdús szakember foglalhatja el a fontos elnöki széket. A politikai értelemben szélcsendes időkben a szakmaiság szempontja megerősödött, viharban olykor teljesen el is tűnt. ZINNER Tibor egyik esszéje, amely a nyilaskeresztesek elnökéről, Szemákról szól, dokumentarista erővel rajzolja meg a harmincas-negyvenes évek politikai hangulatát a korabeli kommunista- és nyilasperek felidézésével, a nemzeti munkaállamban a kinevezés kiérdemléséhez szükséges feltételek összefoglalásával és a népbíróságok működésén áttetsző bolsevista politikai nyomásgyakorlás vázlatával. Ezt a kismonográfia-számba menő írást tematikailag és módszertanilag kiegészíti a Kerekess Istvánról szóló, életét és elnökségének eseményeit, a Kúria belső viszonyainak alakulását nyomozati anyagokon, ügynöki jelentéseken, igazoló eljárási iratokon, vallomásokon keresztül bemutató tanulmány. S ahogyan befejezi a korszakot: „*Ami a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságán bekövetkezett, az maga volt a pokol.*” Ennek részleteit bontja ki a második kötetben közölt, KAHLER Frigyessel együtt jegyzett dolgozata a koncepciók ítélkezéséről, a harmadik kötetben pedig az 1956-ot követő évek eljárásairól.

A három kötet, így egyben, izgalmas olvasmány. Jóllehet külön-külön hullámszó mélységben foglalkoznak korszakokkal, bíróságokkal, bírói életpályákkal, olvasásuk befejezése után hiteles összképpel gyarapodik az olvasó. Az egyik legfontosabb közjogi pozíció volt birtokosairól, a bíraskodás függetlenségéről, tudományosságról és a törvénykezési praxis nehézségeiről. Érdemes elolvasni.